

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Бойко Вікторії Василівни
«Етнічний і національний дискурс
творчості Івана Чендея»,
поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.01.01 – українська література

Пропоноване дослідження досить цікаве в контексті новочасних літературознавчих студій, які скеровані на переосмислення доробку українських письменників другої половини ХХ століття. Адже в ньому не актуалізуються добренківсько-кларківські моделі, а чи соцреалістичний дискурс загалом або в тих чи інших виявах, а натомість дисертантка прагне осягнути сутність творчих зasad автора, що визначали не лише своєрідність прози Івана Чендея, а багато в чому і всієї української літератури означеного періоду, з огляду на внутрішні інтенції та особисті переконання письменника.

У цьому, власне, і полягає новизна та актуальність дисертації, присвяченої одній із найпомітніших постатей у нашій літературі після Другої світової війни.

Ще одне свідчення на користь актуальності теми – та дискусія, що розгорілася в середовищі учителів / викладачів літератури з приводу ініціативи МОН об'єднати філологічні дисципліни в середній школі, і наведені під час неї аргументи щодо важливості збереження української літератури як самобутньої дисципліни, що довгий час була й нині є одним із чинників націстворення.

Уявивши за мету з'ясувати особливості відтворення етнічно-регіонального верховинського і українського національного світобачення у творчості Івана Чендея, а також їхньої своєрідності в контексті української

та світової літератури, дослідниця розв'язує поставлені завдання, спираючись передусім на традиції «чендеєзнавства», покликаючись на авторитет таких літературознавців, як Віталій Дончик, Микола Жулинський, Олекса Мишанич, Григорій Сивокінь, Михайло Стрельбицький, Василь Фащенко, Григорій Штонь та ін.

Що ж до цілком доречного, як на нашу думку, залучення досвіду «західної» постколоніальної критики, то дисертантка вирішила обмежитися оглядом основних постулатів і констатацією її суголосності в підрозділі 1.1 «Етно-національна основа літератури як складник культури», наголошуючи при тому, що «Культуру (а отже, і національно-етнічну своєрідність) формує система найрізноманітніших чинників – від мови і до географічно-кліматичних особливостей – у їх постійній динаміці взаємозв'язків» (С. 15), а відтак головну увагу зосереджує на окресленні цих чинників у конкретному випадку письменника Івана Чендея.

Однак саме в «теоретичному» підрозділі логічно було не лише згадати полеміку з постмодерністами (як це зроблено на С.10-12), а й усе ж таки більше уваги приділити працям Едварда Саїда, Гаятрі Чакраворті Співак, Гомі Бгабги, – тоді б і розглянута теза Аруна Мукгерджі звучала б більш чітко, та й увиразнилася б національна традиція прочитання в цьому аспекті: аж навіть дивно, що Вікторія Василівна Бойко вирішила не залучати до свого дослідження знакової для подібних студій книжку Марка Павлишина «Канон та іконостас», як і, до речі, статтю Юрія Шевельова «Здобутки і втрати української літератури (з приводу роману О. Гончара “Таврія”)», з основними положеннями якої – хай і дуже опосередковано – у роботі ведеться полеміка, і то – підкреслю – аргументовано й цілком переконливо.

Не менш цікавим було б і розгортання тези «Прихід Івана Чендея у професійне письменство збігався з процесом становлення закарпатської літератури» (С. 26) не лише під оглядом регіональних особливостей, а й у

загальному контексті ідей, висловлених авторами збірника статей «Історії літератури» (К.: Смолоскип; Львів: Літопис, 2010) з приводу лекції Юрка Прохаська «Чи можлива історія “галицької літератури”?».

Утім, можливо, ці зауваги стануть поштовхом для подальших студій дослідниці. А в цій роботі інструментарій і хід аналізу визначений класичним потебніансько-гадамерівським підходом: «повноцінна інтерпретація неможлива без урахування лінгвокультурного історичного досвіду, тобто досвіду конкретної етнічно-національної спільноти» (С. 16).

Таким чином, дослідження підпорядковане «відчитуванню» «верховинської основи» творчості автора, чому й присвячені другий і третій розділ – «Світ матеріальної культури верховинця у творах письменника» та «Система духовних цінностей верховинців – персонажів І. Чендея».

Дисертантка окреслює місце розгортання подій у прозових творах, зауважуючи типологічну подібність із художнім простором Вільяма Фолкнера та Габріеля Гарсії Маркеса (С. 62-65), наголошуючи при тому на самобутності Чендеєвського Забережа. З іншого боку, видається, також не зайвими були б паралелі, скажімо, із творами Володимира Дрозда (згадати, приміром, його Пакуль), Василя Земляка (Вавілон), Валерія Шевчука, – близьких і за духом, і за наративом авторів. Тим більше, що далі – у контексті зображення «селянського буття» – вибудовується ціла лінія української літературної традиції від Осипа Юрія Федъковича до В'ячеслава Медведя.

Досить цікавими є спостереження щодо впливу творчості Василя Стефаника на специфіку письма Івана Чендея. І коли Віталій Дончик, характеризуючи тематичний зріз творів письменника, лише означував «трагічні “стефаниківські” картини» (цит. зі С. 35), то Вікторія Бойко зосереджується на поетиці (С. 87, 88, 89), обережно зазначаючи, що «навіть у “найбільш” реалістичних творах Чендея відчуваються

модерністські риси, які можуть бути результатами впливу модернізму не тільки межі XIX–XX ст., але також і 1920-х років, а можуть бути індивідуально-авторською типологічною подібністю з зазначеними процесами в історії української літератури» (С. 88).

Утім, найбільш промовисто засвідчують наявність «цих рис» «невеликі за обсягом “Трембіта” і “Косарі” за жанровою природою постають синтезом новели і віршів у прозі, поєднуючи епічні й ліричні риси, без домінування перших, характеризуються безсюжетністю, високим рівнем тропізації, символізацією й узагальненням конкретних деталей» (С. 88). На думку дослідниці, «ці коротенькі твори в художній формі відтворюють творче кредо Івана Чендея: “Чую спів трембіти, бо в ньому безмежна ніжність душі моїх земляків-селян, бо він є жагою спраглого по красі серця. Бо в ньому мелодія віків. // В тій мелодії чую радість і біль, біль і радість. // Цілим трепетним єством своїм по веснах чую життєдайний спів трембіти... // І він є моєю мрією, моєю думою...”», а також є «яскравими зразками імпресіоністично-символістського письма» (С. 88).

Хоч далі п. Вікторія Бойко наголошує передусім на другій – «символістській» – складовій, попри яскравість «імпресіоністичних» елементів у наведених цитатах (С. 89). Як на мене, їхній аналіз так само був би важливим. Утім, цьому є пояснення, адже у своїй роботі дисерантка постійно підкреслює символічне, архетипнезвучання образів (як традиційних: хати-гражди, порогу, колиски, так і суто авторських, але почерпнутих із народної усно-поетичної творчості: криниця і кринична вода, плуг, коса, і навіть верховинські страви).

З-поміж дрібних зауважень можна вказати на наявність повторів (С. 143 і С. 153), на дещо зайвий «пієтет» до своїх попередників, як-от: «Про особливe значення гори Ясіня-Ясенова для І. Чендея згадує і М. Жулинський, котрий двічі піднімався на її вершину разом із письменником у його ювілеї» (С. 91), подекуди неточність у загальній термінології («До

цього безроздільно панувала греко-католицька віра», С. 113), окремі й незначні мовніogrіхи.

Ці зауваження жодним чином не приміншують значення дисертації. Як на мене, дисертантка цілком успішно впоралася з поставленими завданнями. Її дослідження вирізняється ретельністю виконання, обґрунтованістю суджень, прозорим і науково витриманим стилем викладу, а також виваженістю висновків.

Обрана стратегія дисертаційної роботи довела свою плідність і перспективність, і не лише тому що «доречним є таке прочитання за умов, коли літератор, його тексти зорієнтовані на відтворення етнічної й національної самобутності: власної, персонажів та герметичного світу їх культури» (С. 170), а передусім вона зумовлена особливостями тогочасного літературного процесу в Україні і є своєрідним «ключем розуміння» до спадщини українських письменників радянської доби.

Важливим для подальших студій є й окреслення регіональної своєрідності формування художнього світу Івана Чендея – на перехресті «різних національних і навіть расових ментальностей, культур, неповторно-самобутнього провінційного світогляду з мультикультуральним симбіозом» (С. 172) та, відповідно, звернення особливої уваги на «визначення власної етно-національної самоідентифікації та її збереження й декларування» (С. 176).

Тож наукова новизна дисертаційного дослідження не викликає жодних сумнівів. Результати дослідження мають практичне й теоретичне значення, і можуть бути використані в університетських курсах історії української літератури ХХ століття, розробці курсів і семінарів, пов'язаних із вивченням особливостей літератури радянської доби та регіональних літератур, під час написання курсових, бакалаврських і магістерських робіт, а насамперед – сприятимуть подальшому вивченю творчості Івана Чендея.

Основні положення й результати дослідження викладено в 7 статтях, із них 5 вийшло в спеціалізованих фахових виданнях України, а одна закордоном. Автореферат уповні відповідає змісту дисертаційної роботи.

Таким чином, можна підсумувати, що дисертація Бойко Вікторії Василівни «Етнічний і національний дискурс творчості Івана Чендея» – є завершеною, самостійною, виконаною на високому рівні науковою працею, що відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), та є підставою для присудження дисертантці наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 — українська література.

Офіційний опонент –
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української
і світової літератури
ХНПУ ім. Г. С. Сковороди

Р. В. Мельников

